

Egyházüldözők arcképcsarnoka

Az egyházakkal szembeni elhárítás vezetői, 1945–1956

II. rész

Jelen írásom a *Betekintő* korábbi számában megjelent tanulmányom folytatása.¹ Az előző számban a második világháború után megalakuló politikai rendészeti osztályok (PRO), majd az Államvédelmi Osztály (ÁVO), a BM ÁVH és az önálló ÁVH szervezetét, az egyházi elhárítás kulcsfiguráit mutattam be. Itt most az ismételten a Belügyminisztérium keretein belül működő államvédelmi apparátust és szervezetet tárgyalom.

Az 1953 júliusától átalakuló BM államvédelmi osztályai közül a IV. számú feladatköre volt a belső reakció elhárítása.² Az 1950–51 folyamán nyitott személyi és objektum dossziék alapján kimutatható, hogy a „klerikális reakcióval” a 3. alosztály foglalkozott.³ A IV. osztály állományáról, az egyes alosztályokra beosztott tisztekről, azok rendfokozatáról, valamint hogy közülük kik kerültek vezetői pozícióba, az 1953. július 31-én kelt 23/1953. számú belügyminiszteri parancs tudósít, de az nem olvasható ki a belügyi normából, hogy a politikai rendőrség tagjai konkrétan melyik alosztályra lettek beosztva.⁴ Azonban más belügyi irattal összevetve az vélelmezhető, hogy ekkor a IV. Osztálynak négy alosztálya volt, amelyek közül az 1. alosztály vezetésére Gyulai Mihály államvédelmi főhadnagyot osztották be,⁵ a 2. alosztály irányításával Csere Lajos államvédelmi főhadnagyot bízták meg,⁶ a 4. alosztály első embere Póta János államvédelmi százados lett. A 3. alosztály esetében valamilyen, eddig még ki nem derített okból nem történt meg az alosztályvezetői kinevezés, csak a helyettes nevesíti a belügyminiszteri norma, Földes György államvédelmi főhadnagy személyében. Mivel Földes eddig is az egyházi elhárítás részlegén dolgozott, valószínűsíthető, hogy július 31-étől ő volt ennek a szervezeti egységnek a helyettes vezetője, amit megerősít egy 1953. szeptember 9-ei forrás is. Ez a dokumentum Stöckler Lajosnak, a Magyar Izraeliták Országos Képviselő-elektének személyi dossziéját lezáró javaslat, amelyet Földes György államvédelmi főhadnagy engedélyezett aláírásával, aki a forrás tanúsága szerint ekkor a fejléccen szereplő IV/3., azaz a klerikális reakció elleni harc alosztály helyettes vezetője volt.⁷

Azonban néhány forrásból úgy tűnik, hogy hat héttel később mégiscsak kinevezték Földest alosztályvezetővé. Egy 1953. szeptember 14-ei jelentés alján ez a titulus van a neve alá gépelve. A kérdés eldöntését azonban nehezíti, hogy az iraton nem szerepel Földes szignója. Sőt, tényleges aláíróként a július 31-én még csak csoportvezetővé kinevezett Rácz Imre neve szerepel, aki ezt a dokumentumot mint az alosztály megbízott vezetője írja alá.⁸ Ebből úgy tűnik, hogy Rácz megbízott vezetőként ideiglenesen megkapta az alosztály irányításának lehetőségét. Ezt erősíti meg két másik forrás is. Az egyik egy 1953. szeptember 21-ei dokumentum, melynek alján Földes György neve szerepel írógéppel írva, mint alosztályvezető, de az aláírás felette Rácz Imre államvédelmi hadnagyé.⁹ Egy másik, 1954. január 11-ére datált forráson hasonlóképp Földes neve olvasható gépelve, mint az alosztály irányítója, de felette itt is Rácz szignója található. Az alosztályvezetői cím mellé Rácz kézzel írt egy *mb.* rövidítést, ami egyértelműen megerősíti azt a tényt, hogy ebben az időszakban megbízott vezetőként ő állt az alosztály élén.¹⁰

A kutató szerencséje, ha témáját elegendő forrás segíti, amelyek megerősítik egymást, így bizonyítva a feltett koncepcióját. Ha azonban a források egymásnak ellentmondó adatokat tartalmaznak, akkor kénytelenek vagyunk kijelenteni, hogy a kérdés megoldása további kutatásokat igényel. A fenti dokumentumok alapján már-már úgy tűnt, sikerült beazonosítani az alosztályvezető személyét a kérdéses korszakban, ám egy újabb forrás mindezt felülírta. Egy 1953. december 30-ára datált jelentést Földes György

alosztályvezetőként írt alá, ami megkérdőjelezi a fenti állítást, hogy 1953. szeptember 14-e és 1954. január 11-e között Rácz Imre lett volna az egyházi elhárítás szervezeti egységének vezetője. Így mindössze annyit lehet biztosan állítani az eddig feltárt állományparancsok alapján, hogy 1953. július 31-ével Földes Györgyöt nevezték ki a BM IV/3. osztály vezetőhelyettesévé, és hogy 1954. november 1-jén ebből a beosztásából felmentve megbízták a BM IV/5., a katolikus egyház elleni elhárítás osztályának vezetésével.¹¹ A kettő közötti időpont közötti szakaszban több utalást is találunk arra vonatkozóan, hogy Rácz Imre és Földes György is betöltötte a vezetői pozíciót, de egyértelműen eldönteni, hogy mikor ki állt az osztály élén, a jelenleg rendelkezésre álló források alapján nem lehet. Ennek a zűrzavarnak valószínűleg magyarázata lehet, hogy az Államvédelmi Hatóság 1953-ban nagy átalakításon ment keresztül – elvesztette önállóságát, betagolták a Belügyminisztérium szervezetébe, letartóztatták több vezetőjét, akiknek a vizsgálati eljárása az év folyamán zajlott, és első fokú bírósági ítéletük karácsony napján született meg, új belső szervezeti felépítést hoztak létre –, és ennek a kérdésnek az eldöntését a politikai rendőrséggel kapcsolatos ügyek nyugvóponttra kerülése után akarták csak megoldani. Mindenesetre a fenti két tiszt rendkívül fontos szerepet töltött be a korszak egyházi elhárításának irányításában.

Rácz Imre 1925. november 2-án született a Jász-Nagykun-Szolnok megyei Öcsöd községben. A szegény parasztszaládból származó édesapa kubikus volt, az édesanya a háztartást vezette, hat gyermeket neveltek fel.¹² Rácz 1936-ban végezte el a hatodik elemi iskolát szülőfalujában, ezt követően cselédként dolgozott 1941-ig. Ekkor a kovács szakmát kezdte el tanulni egy öcsödi mesternél, majd több kisiparosnál is megfordult Budapesten és vidéken mint kovácssegéd. 1944-ig a Svábhegyi Szanatóriumban dolgozott, de ősszel elvitték munkaszolgálatra Tiszavárkonyba.¹³ A front közeledtével Rácz csapatát elindították nyugat felé, de ő Pestszentimrénél megszökött és a svábhegyi munkahelyén bujkált. A háború után hazatért Öcsödre, és alkalmi munkákból tartotta fenn magát, többek között hídépítéseken dolgozott. 1947-ben ismét Budapestre jött, és a Magyar Állami Vas-, Acél- és Gépgyárak (MÁVAG) vállalatnál helyezkedett el mint kazánkovács.¹⁴ 1948 és 1951 között töltötte le katonai szolgálatát, majd leszerelése után visszament a MÁVAG-hoz. 1945-ben lépett be a Szociáldemokrata Pártba, majd 1948-tól MDP-tag lett.¹⁵ 1951. április-május folyamán részt vett egy két hónapos pártiskolán.

Munkahelye pártszervezetének javaslatát elfogadva 1951. augusztus 19-én felvették az ÁVH I/2-b osztályára őrmesteri rangban.¹⁶ Az egyházi elhárításnál dolgozó Rácz 1952 áprilisában alhadnagyi kinevezést kapott.¹⁷ 1952–53 folyamán elvégezte az egyéves Dzerzsinszkij Tisztképző Iskolát.¹⁸ Ráczot ezt követően áthelyezték az ÁVH V/4. Osztályra,¹⁹ de ennek pontos időpontja sem a személyi gyűjtőjéből, sem az állományparancsokból nem derül ki. Az biztos, hogy a 8/1953. számú állományparanccsal Rácz 1953. június 12-én került vissza az I. Főosztályra, de hogy melyik osztályra, az a rendelkezésből nem derül ki.²⁰ Amikor átalakították az ÁVH szervezetét, az állományra vonatkozó 23/1953. számú belügyminiszeri parancs értelmében Ráczot Földes György osztályvezető-helyettes alá helyezték csoportvezetőként, az egyházi elhárítás osztályára.²¹ A korábban már említett források alapján az biztosan megállapítható, hogy Rácz irányító szerepet töltött be az osztály életében, amelyeket hol csak az iratokat láttamozóként, hol pedig konkrétan osztályvezetői titulus megnevezéssel írta alá.²² Hivatalosan 1953. november 7-én léptették elő hadnaggyá,²³ de a már említett szeptemberi iratokon is használta e rangot.²⁴ Hogy itt meddig dolgozott, az nem derül ki a forrásokból. Szolgálati lapja alapján 1954-ig,²⁵ az egyházakkal kapcsolatos jelentések szerint 1954 októberéig dolgozott az egyházi elhárítás osztályán.²⁶ Ezt követően, a szolgálati adatlapján olvasható adatok szerint, az 1955–56-os esztendőben osztályvezetőként működött a BM IV. Osztályán, azonban hogy melyik osztályon szolgált, az nem derül ki az iratból.²⁷ 1955. április 4-én előléptették főhadnaggyá.²⁸ 1956-ban elvégezte az öt hónapos pártiskolát.

Rácznak az 1956-os forradalom alatti tevékenységét nehéz rekonstruálni, mert személyi anyagából csak általánosságok derülnek ki. Minősítési lapja szerint „feltétlen megbízható, párthű kommunista, akire minden időben számítani lehet. Az ellenforradalom ideje alatt helytállt. Az ellenforradalom leverése után rögtön bekapcsolódott a politikai nyomozó munkába, hogy segítse az ellenforradalmi erők felszámolását.”²⁹ Az 1956-os szabadságharc leverésében játszott szerepéért 1957. augusztus 22-én megkapta a Munkás-Paraszt Hatalomért Emlékérmét.³⁰ Rácz 1957-ben a Politikai Nyomozó Főosztály Belsőreakció elhárítás Osztály „b” jelű alosztályára³¹ került, ahol 1958 eleje óta alosztályvezető-helyettesi beosztásban dolgozott, századosi rendfokozatban.³² Rácz 1957-ben leérettségizett, és 1961-ben elvégezte a marxista-leninista egyetem első évfolyamát. Belügyi karrierje azonban 1961-ben véget ért, mivel vizsgálati eljárást indítottak ellene az operatív munka alapelveinek súlyos megsértése miatt. Jóllehet elmarasztalták, nem fegyelmiel bocsátották el, hanem engedték, hogy leszereljen a politikai rendőrség kötelékéből.³³ 1962. január 1-jével a polgári életbe kilépő Rácz az Elektromosipari Gépalkatrész Kisipari Termelő Szövetkezet (KTSZ) elnöke lett. Utolsó adat életpályájához a személyi gyűjtőjében található, 1965-ben keletkezett tartalékos tiszti adatlap, amely szerint még mindig a KTSZ elnöki tisztségét töltötte be.³⁴ Életének további állomásai a politikai rendőrség irataiban nem követhető tovább.

Rácz csak rövid ideig állt vezetőként az egyházi elhárítás élén. Vele szemben Földes György 1953 és 1956 között végig irányító szerepet töltött be az államvédelem klerikális reakció ellen harcoló szervezeti egységében. Földes 1931. január 2-án született Budapesten, édesapja raktáros, édesanyja varrónő volt, testvére, Károly 1942-ben munkaszolgálatosként eltűnt a keleti fronton.³⁵ Tanulmányait 1937 és 1941 között a Hernád utcai elemi iskolában végezte, majd a polgári iskolát 1941-től 1945-ig a Rottenbiller utcában. Önéletrajza szerint egy évvel később műszerésztanuló volt a Fux Emil Mechanikai Gyárban,³⁶ majd 1947-ben az MKP VII. kerületi pártszervezetének javaslatára a Budapesti Rendőregyesületbe került adminisztrátornak, ahol ellátta a Magyar Ifjúság Népi Szövetsége³⁷ titkári teendőit is.³⁸ 1945 decemberétől lett tagja az MKP-nak, és ahogy 1960-ban fogalmazott, „azóta megszakítás nélkül a párt tagja vagyok”.³⁹ Politikai képzését erősítendő, 1947-ben elvégezte a Szakszervezeti Ifjómunkás- és Tanoncmozgalom⁴⁰ által szervezett a háromhetes iskolát, majd 1952-ben a három hónapos pártiskolát.⁴¹

A belügyminiszter 1948. szeptember 17-én kelt 267225/1948.IV.1. számú rendeletével Földest próbarendőrként a III. alosztályhoz, vagyis az egyházi elhárításhoz osztotta be.⁴² A szolgálati adatlapja szerint 1949-ben rendőrnemzet alhadnaggyá, 1951-ben hadnaggyá, 1952-ben főhadnaggyá léptették elő.⁴³ A személyi gyűjtőjében található, 1960-ban készített önéletrajza szerint „1950-ben a klerikális elhárító alosztály helyettes vezetője lettem, majd 1951-ben az alosztály vezetője”.⁴⁴ Az 1951-es adat azonban nem felel meg a valóságnak, mert ekkor a már fentebb említett Rajnai Sándor, majd Jámbor Árpád állt ezen szervezeti egység élén. Az biztos, hogy valamilyen vezetői pozíciót tölthetett be, hiszen több, egyházakkal foglalkozó jelentés alapján az azt készítő nyomozó mellett Földes neve is megtalálható ott,⁴⁵ ahol általában csak alosztályvezetők, helyetteseik vagy a csoportvezetők aláírása olvasható. Mivel nem találtunk a beosztására való utalást, nem dönthető el, hogy ekkor milyen pozíciót kapott az egyházi elhárítás szervezetében.

A már említett, 1953. július 31-ét követő szervezeti átalakítás során Földest a klerikális reakció ellen harcoló alosztály vezetőhelyettesévé nevezték ki. Arra a kérdésre, hogy mikor lett az alosztály vezetője, az eddig feltárt források nem adnak választ. Mint azt fentebb jeleztem, egy 1953. szeptember 14-ére datált dokumentum őt a IV/3. alosztály vezetőjeként mutatja, bár aláíróként helyette, mint megbízott vezető, Rácz Imre államvédelmi hadnagy neve olvasható,⁴⁶ akit a 23/1953. számú BM-parancs csoportvezetőként említ alhadnagyi rangban. A legbiztosabb támpontnak tűnő bizonyíték ennek a kérdésnek az eldöntésére Ács Ferenc államvédelmi ezredesnek, a BM Személyzeti Főosztály vezetőjének az 1953. november 14-én napvilágot látott 230/1953.

számú parancsa, amely szerint Földes – a BM IV. osztály alosztályvezető helyettesét – 1953. november 6-án a Nagy Októberi Forradalom harminchatodik évfordulója alkalmából osztályvezetője, Rajnai Sándor államvédelmi őrnagy dicséretben részesítette.⁴⁷ Ezt erősíti meg az 1954. november 27-én kiadott 1361/1954. számú belügyminiszter-helyettesi parancs, amely alosztályvezető helyettesként említi.⁴⁸ A kérdés eldöntését azonban megnehezíti, hogy a több mint egy évet felölelő időszakban Földes többször, mint a BM IV/3. osztály vezetője írt alá a jelentéseket.⁴⁹ Mivel nem találtam Földes alosztályvezetői kinevezéséről szóló parancsot, nehéz eldönteni, hogy a fenti adatok alapján pontosan mikor, milyen beosztásban volt az alosztályon.

A belügyminiszter I. helyettese, Egri Gyula által aláírt, 1954. november 1-jével hatályba lépő 1361/1954. számú parancs szerint a már századosi rangú Földes felmentették a IV/3. alosztályvezető-helyettesi beosztásából, és kinevezték a IV/5. osztály vezetőjévé.⁵⁰ A parancsból és az egyházi ügyeket tartalmazó dossziék elemzése alapján kitűnik, hogy a belső reakció elhárításával foglalkozó osztály szervezetét ismét átalakították, így az ott dolgozókat az ennek megfelelő helyekre osztották be. Addig az egyházakkal szembeni államvédelmi munkát egy alosztály látta el. Ettől kezdve azonban különválasztották e szervezeti egységet két alosztályra. Feladataik azonosítása a korszakból származó dossziék alapján történt. Így kijelenthető, hogy innentől kezdve a BM IV/5.⁵¹ a katolikus, illetve a BM IV/6.⁵² a protestáns egyház és a kisegyházak tevékenységét figyelemmel kísérő alosztály lett.

A Földes vezette szervezeti egység tevékenységi körét jól dokumentálja az általa készített 1954. évi munkabeszámoló, amelyből egyértelműen kiderül, hogy a BM IV/5. alosztály feladata a katolikus egyház tevékenységének figyelemmel kísérése, valamint az ellenségesnek minősített személyek, illetve csoportok felderítése és további működésük megakadályozása volt.⁵³ A beszámoló sok érdekes adattal szolgál az alosztályon dolgozókkal kapcsolatban. A dokumentumból kiderül, hogy a tíz főből álló csoport tagjai alapvetően munkás származásúak (6 fő), 21 és 37 év közöttiek, hárman egyetemet végeztek, a legtöbben (5 fő) 1954-ben lettek az alosztály tagjai, a legrégebben itt dolgozó Földes György 1948-ban került oda.⁵⁴

Egy 1956. július 14-ei keltezésű irat alapján újabb szervezeti változásra készült javaslat még a forradalom előtt.⁵⁵ Az ennek alapján 1956. október 3-ától megvalósított változások szerint a IV. osztályt „Belső reakció ellen harcoló főosztállyá” szervezték át, amelynek IV/3. osztálya a „Klerikális reakció elleni elhárító osztály” volt.⁵⁶ Az osztályon belül – a javaslathoz készült 1. számú melléklet szerint – két alosztályt hoztak létre: a IV/3-a-t a katolikus klérus elleni harc, a IV/3-b-t pedig a protestáns egyházak és a különböző vallási szekták ellenséges elemei elleni harc alosztálya néven. Az osztályhoz tartoztak még a vidéki instruktorok, valamint a 20-as objektum, ami a IV/3-a alosztály mellé rendelt önálló speciális szakcsoport volt.⁵⁷ Ez a szervezeti változás 1956. október 3-ától rövid ideig élt, így csak kevés feltárt dokumentum támasztja alá megvalósulását.⁵⁸

A BM IV/3. osztály vezetését Piros László belügyminiszter 91/1956. számú parancsa szerint október 3-ától Földes György kapta meg.⁵⁹ A IV/3-a alosztályt Zsiga Ferenc államvédelmi főhadnagy irányította,⁶⁰ a IV/3-b alosztály vezetőjének Kovács Jenő államvédelmi őrnagyot nevezték ki.⁶¹ Földes az 1956-os forradalom kitöréséig állt az osztály élén. Önéletrajza szerint a forradalom alatt a BM Központjában tevékenykedett, majd a szovjet csapatokhoz ment, akikkel együtt számolták fel a maradék fegyveres ellenállást, miközben december 5-én megsebesült.⁶² Az 1956-os szabadságharc bukását követően újjáalakuló politikai rendőrség, az Országos Rendőr-főkapitányság (ORFK) Politikai Nyomozó Főosztálya keretein belül először a belsőreakció-elhárító osztály vezetője, 1957. januárjától osztályvezető-helyettese lett,⁶³ majd 1957. május 31-ével a BM II/5., Belső reakció elhárító Osztályára nevezték ki vezető helyettesnek.⁶⁴ 1957–58 folyamán a forradalomban résztvettek ügyeinek kivizsgálására létrehozta a BM II/8.,

Vizsgálati Osztály keretein belül két, a politikai rendőrség különböző osztályairól átvezényelt tisztekből álló különreszleget. Az egyik a közbiztonsági őrzetesek ügyében járt el, a másik a legjelentősebb polgári és katonai ügyeket, köztük Nagy Imre és társai ügyét vizsgálta.⁶⁵ Ennek a különreszlegnek lett tagja Földes is, aki az előzetes letartóztatásban lévő Losonczy Géza ügyében volt a vizsgálótiszt.⁶⁶ 1957 végén „*valuta felelőtlen kezelése és kiosztása*” miatt lefokozták főhadnaggyá, majd 1958 márciusával áthelyezték a BM II/3.-ra, a Hírszerző Osztályra.⁶⁷ Itt vezetői megbízással több osztályon is megfordult, és egészen 1989-es nyugdíjazásáig a hírszerzés ezredesi rangú tisztje maradt.⁶⁸ 1997. november 27-én hunyt el Budapesten.

1954 novemberétől az egyházi elhárítást két önálló szervezeti egységre tagolták, melyek közül a IV/6. alosztály feladata lett a protestáns egyház és a kisegyházak tevékenységének figyelemmel kísérése. Ennek vezetőjéről – szemben a katolikus egyházi vonallal – a fentebb már említett 1361/1954. számú-belügyminiszter helyettesi parancs nem rendelkezett. Csak 1954. november 30-án nevezték ki a IV/6. alosztály vezetőjévé Csere Lajos államvédelmi századost.⁶⁹

Csere Lajos bányász családban született 1928. október 16-án Felsőgallán. Iskoláit (négy elemi és két gimnázium) Tatabányán, illetve Oroszlányban végezte. 1942-ben a család nehéz anyagi helyzete miatt tanulmányait abba kellett hagynia, és az oroszlányi bányában helyezkedett el kifutófiúként.⁷⁰ A második világháború befejezését követően, 1945 áprilisától Mindszentpusztán az Állami Erdészetről lett gyakornok.⁷¹ Egy évvel később kérte a felvételét a politikai rendőrség kötelékébe. A Magyar Államrendőrség Vidéki Főkapitánysága Politikai Osztályára került szakaszvezetőként, ahol őrszemélyzeti szolgálatot látott el.⁷² Önéletrajza szerint 1946. november 1-jével fiatal korára való hivatkozással leszerelték, így ismét az oroszlányi bányába került, írnoki munkakörbe.⁷³ Ekkor a dolgozók esti iskolájában befejezte gimnáziumi tanulmányait, és leérettségizett. 1945-ben az MKP tagja lett, és részt vett a MADISZ, majd a SZIT tevékenységében is.

1949-ben az oroszlányi MDP pártszervezete javaslatára visszakerült a politikai rendőrséghez, ahol a Budakörnyéki Osztályra osztották be próbarendőrként.⁷⁴ Még ez évben kinevezték őrsvezetővé, majd egy évvel később a Dzerzsinszkij iskola hat hónapos osztályát végezte el. Ezt követően a Vizsgálati Osztály helyszínelő csoportjához helyezték alhadnagyi rangban, ahol két évet dolgozott.⁷⁵ Csere 1951 augusztusában már hadnagyként az ÁVH VI/1. Jogi (Vizsgálati) Osztály c jelű alosztály vezetőjének volt a helyettese.⁷⁶ Az alosztály feladatainak megállapításához sajnos nem áll rendelkezésünkre elég forrás, biztosan csak annyi állítható, hogy 1953. január 2-ától a „b” és a „c” jelű alosztályokból szervezték meg a Belső elhárító vizsgálati osztályt.⁷⁷ Csere 1951 szeptemberétől 1952 decemberéig a Szovjetunióban tanult államvédelmi szakismereteket, majd hazatérését követően a Személyzeti Osztályra került alosztályvezetőnek főhadnagyi rangban.⁷⁸ Innen, saját kérelmére, a már említett 23/1953. számú paranccsal került a BM IV/2. alosztály élére. 1954 áprilisában századossá léptették elő,⁷⁹ majd áthelyezték a hírszerzéshez,⁸⁰ a BM II./7. alosztályához csoportvezetőnek.⁸¹ Mivel ezzel a beosztásával elégedetlen volt, kérésére és volt parancsnoka, Rajnai Sándor államvédelmi alezredes 1954. november 19-én kelt javaslatára visszavették a BM IV. Osztály állományába, és megbízták a BM IV/6. alosztály vezetésével.⁸² E tisztségét csak rövid ideig tartotta meg, mert egy 1955. július 13-ai dokumentumban már a BM IV/8. alosztály vezetőjeként említik.⁸³ Ezt követően, még ebben az évben, kinevezték a IV. Osztály helyettes vezetőjévé.⁸⁴ 1956 októberében, a Belsőreakció-elhárító Osztály főosztállyá való átszervezésekor Csere megtartotta a szervezeten belüli második pozícióját, de mellé még megbízták a BM IV/1. Osztály vezetésével is.⁸⁵

Visszaemlékezése szerint az 1956-os forradalom alatt a „*a főosztály beosztottaival együtt, a szovjet csapatok védelme alatt voltam*”.⁸⁶ A politikai rendőrség újjáalakítását követően Csere 1956 novemberétől a Belsőreakció-elhárítás Osztály vezetőjének helyettese volt.⁸⁷ 1958-ban előléptették őrnaggyá.⁸⁸ 1960. január 5-én szolgálati titok

megsértése miatt elbocsátották az állambiztonságtól, és a polgári életben helyezkedett el.⁸⁹ Csere ezt követő életpályájáról a személyi gyűjtője alapján csak annyi derül ki, hogy 1965-ben a Nehézipari Minisztérium személyzeti és oktatási főosztály egyik osztályvezetője volt, valamint hogy végzős hallgató a Műszaki Egyetem bányamérnöki karán.⁹⁰ Az életpályájával kapcsolatos utolsó fellelhető adat szerint az Országos Magyar Bányászati és Kohászati Egyesület Bányászati Szakosztálya budapesti helyi szervezetének 2002. december 31-ei tagnévsorában szerepel.⁹¹

A BM IV/6. osztály élén 1955 tavaszán történt a következő vezetőváltás, ekkor Csere Lajos helyére Kovács Jenőt nevezték ki. A pontos dátum nehezen állapítható meg, mert bár a 498/1955. számú belügyminiszter-helyettesi parancs Kovácsot a BM IV. Osztály állományába helyezi osztályvezetőnek, de az iratban nem található a szervezeti egységre való utalás.⁹² Csak valószínűsíteni lehet a BM IV/6. osztályra történő kinevezését, mivel egyrészt a nyár folyamán Csere Lajos már a BM IV/8. osztályon található, másrészt pedig október folyamán már dokumentálható, hogy a protestáns egyházakkal és a kisegyházakkal szembeni elhárítás szervezeti egységének Kovács a vezetője.⁹³ Ezen tények alapján kijelenthető, hogy Kovács Jenő került 1955. március 25-ével a BM IV/6. osztály vezetői székébe.

Kovács Jenő Erzsébetfalván⁹⁴ született 1922. június 8-án, de a család még ebben az évben Jászberénybe költözött.⁹⁵ A négy gyereket nevelő édesapa kiskereskedő volt. Kovács az iskoláit, a 4 elemi és a négy polgári Jászberényben végezte el, majd bádogostanulónak szerződött, ahol 1941-ben segédvizsgát tett. Ugyanebben az esztendőben belépett a Vasas Szakszervezetbe. Részt vett antifasiszta demonstrációkban, így a Magyar Történelmi Emlékbizottság által 1942. március 15-ére időzített, sok embert, zömmel szervezett munkásokat, munkásfiatlokat mozgósító tüntetésen a budapesti Petőfi-szobornál.⁹⁶ 1943 októberében be kellett vonulnia munkaszolgálatra, 1944 elején csapatával a Kárpátokban lévő hadművelleti területre került. Októberben megszökött, és a háború végéig Budapesten és környékén bujkált. 1944-ben szüleit és öccsét Jászberényből Németországba deportálták, ahonnan nem tértek vissza. A harcok befejeződésével szakszervezeti ajánlásra 1945. március 14-én a frissen megalakult politikai rendőrséghez került.⁹⁷ 1945. április 4-én belépett az MKP-ba.

Önéletrajza és szolgálati adatlapja szerint 1945 áprilisától júniusig a PRO „D” főcsoportjánál kezdte rendőri pályáját, a VIII. kerületi politikai nyomozócsoportnál folytatta, majd decemberben, alhadnagyi rangban a B/5. szakcsoportba került. 1946-ban, az ÁVO létrehozása után előbb a VII. osztályra, ezt követően 1947 januárjában saját kérésére a III. kerületi politikai nyomozócsoportba került. 1948 márciusában helyezték át a kémelhárításhoz, ahol 1953. július 31-éig volt osztályvezető. Követési diplomáinak megfigyeléséről szóló államvédelmi forrásokból kiderül, hogy Kovács az ÁVH I/3-b osztályát vezette.⁹⁸ 1947 decemberében hadnaggyá, egy évre rá főhadnaggyá, 1952 novemberében századossá léptették elő. 1953. július 31-ével a 31/1953. számú belügyminiszteri paranccsal áthelyezték a BM Ellenőrzési Főosztály állományába,⁹⁹ ahol 1954 augusztusában már csoportvezető-helyettes volt.¹⁰⁰ Saját kérésére 1955. március 25-én a 498/1955. számú paranccsal a IV. Osztály állományába osztották be osztályvezetőnek.¹⁰¹ Mivel az önéletrajzában nem található utalás, hogy más osztályra is átkerült volna, valamint a fent már említett okokból is az vélelmezhető, hogy ekkortól állt a BM IV/6. osztály élén, amit más, későbbi keltezésű irat is megerősít.¹⁰² Mint BM IV/6. osztályra beosztott tisztet 1955. november 9-én léptették elő őrnaggyá.¹⁰³ Kovács 1956. augusztus végéig állt személyesen az osztály élén, ekkor egyéves belügyi szakiskolába küldték a Szovjetunióba;¹⁰⁴ helyettesítésével Berényi István államvédelmi századost bízták meg.¹⁰⁵ A már említett, 1956 októberében történt szervezeti átalakítás során csak az osztály jelzése változott IV/6-ról IV/3-b-re, ám mind a feladatkör, mind a vezető személye változatlan maradt.¹⁰⁶

Az 1956-os forradalom kitörésének hírére hazajött, de október 30-án a forradalmárok a budaörsi repülőtéren letartóztatták és november 4-éig őrizetben tartották.¹⁰⁷ A

szabadságharc leverését követően, 1956. november 10-étől az I. karhatalmi ezred I. századába osztották be szakasziparancsnoknak, majd decembertől a Politikai Nyomozó Főosztályon dolgozott előbb egy, a szovjeteknek alárendelt külön csoportban, később pedig „a vidék szervezését végző alosztály vezetésével” bízták meg.¹⁰⁸ 1957. január végén visszaküldték a Szovjetunióba tanulmányai folytatására. A szovjet belügyi szakiskola sikeres elvégzését követően 1958. január 1-jével kinevezték a Dzerzsinszkij tisztképzőiskolába tanárnak. Itt 1961-ig tanított az állambiztonsági operatív tanszéken. Mivel operatív munkát akart végezni, 1961. augusztus 15-étől, saját kérelmére, áthelyezték a Pest megyei Rendőr-főkapitányság (RFK) Politikai Osztályára,¹⁰⁹ ahol a kémelhárítás területén töltött be különböző vezető pozíciókat. 1963-ban jogi doktorátust szerzett az Eötvös Loránd Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Karán.¹¹⁰ A Pest megyei RFK III/II. Osztály vezetőjének helyetteseként, alezredesi rangban vonult nyugállományba 1972. május 31-ével.¹¹¹

Amikor Kovács Jenő 1955 augusztusának végén a Szovjetunióban megkezdte egyéves belügyi szakiskolai tanulmányait, a BM ÁVH protestáns egyházzal és a kisegyházakkal szembeni elhárítás szervezeti egységének irányítását alosztályvezető-helyettesként Berényi István államvédelmi százados vette át. Berényi 1926. október 5-én született a Békés megyei Pusztaföldvár községben. Édesanyja 1931-ben bekövetkezett korai halála után két testvérével együtt az asztalossegéd édesapa nevelte, aki foglalkozást váltva, a jobb megélhetés reményében baromfi-kereskedő lett.¹¹² Berényi hat elemi iskolát végzett. A pénzsűke miatt többször vállalt napszámosmunkát, majd 1940-ben elszegődött kanásznak. 1941-ben került Orosházára, ahol a szabónak tanult, de a világháborús események miatt csak 1945 januárjában végzett. Ettől kezdve szabósegédként dolgozott.

1945-ben belépett a Magyar Kommunista Pártba, és még ez év szeptemberében Budapesten beadta jelentkezését a rendőrséghez. A felvételt követően, októberben részt vett egy öthetes rendőri tanfolyamon, majd a Mosonyi utcai Rendőr-főparancsnokság gazdasági és műszaki osztályára helyezték próbarendőrnek.¹¹³ 1947-ben saját kérésére került át a politikai rendőrséghez, de hogy melyik szervezeti egységhez, az nem derül ki a személyi gyűjtőjéből. Még ez év decemberétől hat éven át az akkoriban alakuló Kormányőrség tagja lett, mint személyi biztosító.¹¹⁴ 1951–52 folyamán elvégezte a Dzerzsinszkij tisztképző iskolát. 1953. január 3-án főhadnagyi rangban az X/1-a alosztály helyettes vezetőjévé nevezték ki.¹¹⁵ Öt hónappal később új beosztásba került az ÁVH I/2. osztályán.¹¹⁶

1953. július 6-án a Béke Világtanács budapesti ülésének biztosításában végzett eredményes munkájáért „Hatóság Vezetői dicséret”-ben részesült.¹¹⁷ Az államvédelem belső reakciót elhárító osztályának átszervezését dokumentáló, már többször említett 23/1953. számú belügyminiszteri parancsból kiderül, hogy Berényi ekkor a Csere Lajos vezette BM IV/2. alosztályára került. Egy 1954 decemberében kelt iratból tudjuk, hogy az újból átszervezésre került IV. osztályon belül az egyházi elhárítás november 1-jével kialakított új struktúráján belül a BM IV/6. alosztályon szolgált, az iraton olvasható láttamozása és a jelentéshez fűzött megjegyzései alapján vélelmezhető, hogy valamilyen vezetői beosztásban.¹¹⁸ Sajnos nem sikerült forrást fellelni arra vonatkozóan, hogy mikortól, milyen rangban és milyen vezetői pozíciót töltött be az alosztályon 1954–1955 folyamán. Biztos adatokat 1956 szeptemberéből találtam. Ekkor több dossziében is megtalálható az iratok alján Berényi neve mint a BM IV/6. alosztály századosi rangú alosztály vezetőhelyettese.¹¹⁹ Ezen beosztását az egyházi elhárítás az 1956. október 3-ai ismételt szervezeti átalakítását követően is megőrizte, 1956. október 23-áig.¹²⁰

Az 1956-os forradalom alatt – 1958-ban készült minősítési lapja alapján – Berényi a Belügyminisztérium „Rooswelt (sic!) téri épületében teljesített szolgálatot. 1956. október 30-án szovjet csapatokkal vonult el, majd visszatértükkor mindjárt munkába állt.”¹²¹ Ez konkrétan azt jelentette, hogy 1956. november 15-én kinevezték a BM ORFK Politikai Nyomozó Főosztály belső reakciót elhárító osztályára alosztályvezetőnek.¹²² A Országos

Rendőr-főkapitányság keretei között újraszerveződő Politikai Nyomozó Főosztályon belül 1957. január elejétől május elejéig a II/3-c osztály feladataként dokumentálható az egyházakkal szembeni elhárítás.¹²³ 1957 májusától a BM Politikai Nyomozó Főosztály V. osztályának volt a feladata a belső reakció elleni elhárítás, amely magában foglalta az egyházak tevékenységének megfigyelését. A szervezeti felépítésből kiderül, hogy 1957 decemberétől a BM II. főosztály 5. osztálya volt a felelőse a „belső reakció elhárításának” (146 fővel), az egyházakkal szembeni állambiztonsági munkát pedig a II/5-c osztály látta el 16 fővel.¹²⁴ Berényi ennek az osztálynak volt a vezetője a politikai rendőrség szervezetének 1962-es átszervezéséig.¹²⁵ Még ugyanebben az évben levelező szakon sikeresen elvégezte a BM Idegennyelvi Főiskolát, ahol angol nyelvből felsőfokú vizsgát tett.¹²⁶

A Kádár-korszak állambiztonsági szolgálatainak legnagyobb mértékű átalakítása 1962 augusztusában zajlott le: a főosztályi tagolódást felváltotta a főcsoportfőnökségi és a csoportfőnökségi struktúra,¹²⁷ amelyben az egyházak ellenséges tevékenységének felderítése és megakadályozása először a BM III/III-1-c osztály,¹²⁸ majd 1962 decemberétől a BM III/III-2-a osztály feladata volt.¹²⁹ Berényi 1963. június 15-éig állt az egyházakkal szembeni elhárítás szervezeti egységének élén.¹³⁰ Ezt követően átkerült a hírszerzés állományába, ahol különböző beosztásokban dolgozott 1981. január 31-éig, rendőr ezredesi rangban.¹³¹ 1981. február 1-jével a BM Műszaki Tanfolyam parancsnoka lett, ahol a fiatal állambiztonsági tisztek képzését irányította.¹³² A szolgálat felső korhatárának elérése miatt 1985. június 30-ai hatállyal nyugállományba helyezték.¹³³

Berényi vezetői tevékenysége – amely elsősorban az 1956 utáni időszakra esik – rendkívül sikeresnek bizonyult a politikai rendőrség számára. Nevéhez fűződik a Kádár-korszak egyik legnagyobb akciója, a „Fekete Hollók” fedőnéven folytatott nyomozás irányítása, amely a katolikus egyház és azon belül is a kisközösségek és szerzetesi csoportok ellen irányult.¹³⁴ Berényi nemcsak az operatív munkából vette ki a részét, hanem a fiatal, tapasztalatlan tisztek képzésének is nagy figyelmet szentelt. Így 1963-ban az állambiztonsági ismeretek oktatásában használható, az egyházi elhárítás területén szerzett tapasztalatait összegző jegyzetet készített a hallgatók számára, amelyben az egyházakkal szembeni operatív munkáról, a magyar állammal való kapcsolatokról, ellenséges működésük felderítéséről írt.¹³⁵

Az 1945 és 1956 közötti időszakban az egyházi elhárítás vezetőinek sorából még meg kell említeni Zsigmond Ferencet, aki közülük a legkésőbb, 1956. október 3-ától kap vezetői megbízatást, és lesz a BM IV/3-a, a katolikus egyház elleni elhárítás osztályának vezetője. Zsigmond 1928. október 8-án született Gyulán.¹³⁶ Édesapját nem ismerte, édesanyja géphímmzőnő volt, aki 1952-ben meghalt, testvérei nem voltak. Elemi és polgári iskoláit Gyulán végezte, 1943 és 1947 között a békéscsabai kereskedelmi középiskolába járt.¹³⁷ Tanulmányai befejezését követően először kőműves segéd munkásként dolgozott, majd 1948 áprilisától a gyulai városházán volt kisegítő munkaerő. Munkája mellett elvégzett egy közigazgatási tanfolyamot, így a gyomai községi tanács segédjegyzője lett.¹³⁸ 1947-ben belépett a Magyar Kommunista Pártba, ahol különböző pártfunkciókat töltött be, majd 1948-ban elvégzett Békéscsabán egy egy hónapos pártiskolát.¹³⁹ 1949-ben beiratkozott a budapesti Magyar Közgazdaságtudományi Egyetemre,¹⁴⁰ amelyet 1953-ban fejezett be pénzügytan szakon.¹⁴¹

Egyetemi tanulmányi közben vették fel a politikai rendőrség kötelékébe, 1952. április 18-án,¹⁴² ahol az ÁVH I/2-e osztályára került operatív beosztottként, hadnagyi rendfokozatban.¹⁴³ 1953. július 31-étől Zsigmond az átszervezett belső elhárítás IV/4. osztályára került csoportvezetőként,¹⁴⁴ majd 1954. november 1-jei hatállyal az újból átalakított BM ÁVH szervezeten belül a IV/8. osztály irányítását bízták rá.¹⁴⁵ Minősítési lapjából kiderül, hogy a szervezeti változtatások ellenére mindvégig ugyanazon az elhárítási területen dolgozott. 1955. április 4-étől előléptették főhadnaggyá.¹⁴⁶ Hogy

pontosan mikor került az egyházi elhárításhoz, arra az iratokból nem kapunk választ. Berényi István szerint 1954 decembere óta,¹⁴⁷ szolgálati adatlapján viszont az olvasható, hogy 1955 januárjától kezdve dolgozott ezen a területen,¹⁴⁸ azonban abban mindkét forrás megegyezik, hogy Zsigmondot alosztályvezető-helyettesként említik. A korszakból származó egyházi személyekről szóló ügynöki jelentések alapján az biztosan állítható, hogy 1955. március 2-ától már a BM IV/5. alosztályán található valamilyen vezetői beosztásban, mivel azok alján a jelentést rögzítő államvédelmi tiszt neve mellett az ő láttamozása olvasható.¹⁴⁹ Egy 1956. április 17-ei irat pedig egyértelműen bizonyítja, hogy ekkortól már ő az alosztályvezető helyettese,¹⁵⁰ amit később több dokumentum is megerősít.¹⁵¹ Az 1956. október 3-ai újabb szervezeti változások után Zsigmond a BM IV/3-a, a katolikus egyház elleni elhárítás alosztályának vezetői székébe került,¹⁵² amelyben a forradalom kitöréséig maradt. Önéletrajza szerint az 1956-os forradalom alatt a szolgálati helyén tartózkodott, majd október 30-án „*kiküldtek operatív feladattal a BM. XX-as objektumba, 153 ahonnan október 31-én tértünk vissza. Mivel a BM. épületében már senkit sem találtunk, november 4-ig anyósom budapesti lakásán tartózkodtam. Kb. november 8-án jelentkeztem ismét szolgálat helyemen.*”¹⁵⁴

Az 1956-os forradalom és szabadságharc leverését követően az újjáalakuló politikai rendőrség egyházakkal szembeni elhárításának Berényi István vezette alosztályára került alosztályvezető-helyettesként,¹⁵⁵ ahol 1958. április 2-án századossá léptették elő.¹⁵⁶ 1961 augusztusától új beosztásba helyezték, előbb operatív titkárként a BM II. Főosztály Titkárságára, aztán a BM III. Főcsoportfőnökségére, majd a III/III. Csoportfőnökség titkárságára, végül újból a BM III. Főcsoportfőnökség Titkárságára.¹⁵⁷ Zsigmond 1964 áprilisában átkerült a BM III/I. (Hírszerzés) Csoportfőnökség állományába, ahol különböző vezetői posztokat töltött be.¹⁵⁸ 1962-ben a BM Idegennyelvi Főiskolán olasz nyelvből felső fokú nyelvvizsgát tett.¹⁵⁹ Ennek köszönhető, hogy kétszer is külszolgálati megbízást kapott, a római magyar nagykövetségen található rezidentúra¹⁶⁰ tagja, majd vezetője lett 1966–70 között, majd a hetvenes évek második felétől 1981-ig. Zsigmond a hírszerzésnél is – ahogy a minősítési lapjából kiderül – „*nagyrészt egyházi területen dolgozott és rezidenturális ideje alatt a kategóriából tartott ügynökséggel való munkán keresztül mély tapasztalatokat szerzett.*”¹⁶¹ Munkájával és tudásával oly mértékben voltak elégedettek parancsnokai, hogy bár 1985-ben rendőr ezredesként nyugállományba helyezték, 1987-ben újra foglalkoztatták a BM III/I-7. Osztály számára tanácsadói munkakörben. Ezt maga Bogye János rendőr vezérőrnagy, a BM III/I. Csoportfőnökség parancsnoka javasolta, azzal indokolva, hogy Zsigmond ismeretei szükségesek „*a Vatikán elleni aktív intézkedési tevékenység új (sic!) feladatainak végrehajtása céljából.*”¹⁶² A személyi gyűjtőjében található iratok szerint 1988. január 1-jén újabb, határozatlan időre szóló munkaszerződést kötöttek vele, de hogy meddig maradt a hírszerzéssel munkakapcsolatban, nem derül ki.¹⁶³

A feltárt iratokból így kirajzolódik a második világháború végétől az 1956-os forradalomig tartó korszak egyházi elhárítását irányító tisztjének általános képe.¹⁶⁴ Ez a tiszt az 1920-as években született Budapesten, a párt- és belügyi iskolák elvégzése mellett megszerezte az érettségit. A negyvenes évek második felében került a politikai rendőrség kötelékébe, és egy-két év elteltével helyezik át az egyházi elhárításhoz. Szakmai tudását itthon és a Szovjetunióban gyarapítva igyekezett a beosztásából más, nagyobb perspektívát nyújtó szolgálati helyre kerülni, általában a hírszerzés állománya volt a cél. Nyugállományba vonulásakor főtisztii rangban szolgált.

Azonban ezt a pályát csak a harmadának sikerül befutnia, a többiek karrierje különböző okok miatt megrekedt, és a belső elhárításnál maradtak, vagy elkerültek a politikai rendőrség kötelékéből, és polgári pályán helyezkedtek el. Az általam vizsgált tisztek szakmai életútjából kiderül, hogy a politikai rendőrség szervezetében az előmenetel egyik ugródeszkája volt az egyházi elhárítás vezetői pozíciója. Azonban két esetben, 1950-ben, illetve 1953-ban a vezetők gyors cserélődése figyelhető meg az alosztály élén, sőt az egész Államvédelmi Hivatal közép- és felső vezetői körében. Az első időpont a Rajk-pert követő, a mindenhol ellenséget kereső *éberségi korszak* megjelenése az ÁVH-n belül, a

második időpont a Szovjetunióban bekövetkező változások magyarországi „begyűrűződésének” megjelenését, a párt politikájának és az államvédelemnek a politikai életben betöltött helye megváltozását jelzi. A pályaképekből kiderül, hogy a hosszú és sikeres belügyi karriert befutó tisztek Péter Gábor távozása, az Államvédelmi Hatóság 1953-as átszervezése után kerültek vezető beosztásba, amelyet megőriztek a Kádár-korszakban is.¹⁶⁵

¹ Vörös Géza: Egyházüldözők arcképcsarnoka. Az egyházakkal szembeni elhárítás vezetői, 1945–1956. I. rész. *Betekintő*, 2015/1. sz. http://www.betekinto.hu/2015_1_voros (utolsó letöltés: 2015. június 20.).

² ÁBTL 2.1. XI/5. Javaslatok a BM és az ÁVH szervezeti felépítésére. 51., Cserényi-Zsitnyányi, 2013: 73–75.

³ Az alosztály azonosítása a korszakból származó dossziékban található iratok alapján történt, amit néhány példával támasztok alá: ÁBTL 3.1.5. O-13405/2. 62. Jelentés püspöki konferenciáról, 1953. december 3.; ÁBTL 3.1.5. O-18635/1. 100. Jelentés a külföldön tanult vác (sic!) egyházmegyei papokról, 1954. április 13.; ÁBTL 3.1.5. O-9938/1. 103. Jelentés, 1954. február 5.; ÁBTL 3.1.5. O-16132. 36. Javaslat objektum dosszié nyitására, 1954. április 20.; ÁBTL 2.1. IV/44-1. 231. Lezárási javaslat személyi dossziéira, 1953. szeptember 14.; ÁBTL 3.1.5. O-9047. 281. Jelentés, 1954. október 7.; ÁBTL 3.2.4. K-1402/1. 18. Jelentés, 1953. szeptember 2.; ÁBTL 3.1.5. O-9150/1. 73. Jelentés, 1954. október 5.

⁴ ÁBTL 2.8.1. A belügyminiszterének a személyi állományra vonatkozó 23/1953. sz. parancsa, 1953. július 31.

⁵ ÁBTL 2.8.1. 98-48/1954. A belügyminiszter helyettesének 44/2/1954. számú parancsa, d. n.

⁶ Ezt a vélelmet két dokumentum is igazolja. Az egyik a belügyminiszter helyettesének 44/2/1954. számú parancsa, (Lásd az előző jegyzetet.) A másik egy szolgálati jegy, amelyet Csere Lajos mint a IV/2. alosztály vezetője írt alá. ÁBTL 3.1.5. O-13581/3. 43. Szolgálati jegy, 1953. november 17.

⁷ ÁBTL 2.1. IV/44-2. 41. Lezárási javaslat, 1953. szeptember 9. Bár az engedélyező nevéhez Földes Ferencet gépeltek, de az aláírásból kiderül, hogy Földes György látta el a dokumentumot kézjeggyével. Ugyanezen dosszié 162. oldalán olvasható, egy nappal későbbre datált, második lezárási javaslat jóváhagyójaként már legépelve és írottan is Földes György neve olvasható, mint alosztályvezető-helyettes. Uo. 162. Lezárási javaslat, 1953. szeptember 10.

⁸ Uo. 231. Lezárási javaslat személyi dossziéira, 1953. szeptember 14.

⁹ ÁBTL 2.1. IV/15. 152. Javaslat személyi dosszié lezárására, 1953. szeptember 21.

¹⁰ Uo. 154. Lezárási lap, 1954. január 11.

¹¹ ÁBTL 2.8.1. 82-11412/1954. A belügyminiszter I. helyettesének 1361/1954. sz. parancsa, 1954. november 27.

¹² ÁBTL 2.8.1. 4630. 28. Önéletrajz, 1956. február 23.

¹³ Uo. 15. Felvételi javaslat, 1951. július 19.

¹⁴ Uo. 28. Önéletrajz, 1956. február 23.

¹⁵ Uo. 20. Szolgálati adatlap, 1957. február 24.

¹⁶ Uo. 23. Szolgálati adatlap, 1957. február 24.; ÁBTL 3.1.5. O-12302/1. 169. Jelentés papi véleményekről, 1952. január 16.

¹⁷ ÁBTL 2.8.1. 4630. 24. Szolgálati adatlap, 1957. február 24.

¹⁸ Uo. 19. Szolgálati adatlap, 1957. február 24.

¹⁹ Boreczky, 1999: 104. A Káder, illetve Személyzeti Főosztályhoz tartozó osztály feladatkörét Boreczky nem tudta beazonosítani.

²⁰ ÁBTL 2.8.1. Az Államvédelmi Hatóság Vezetőjének 8/1953. sz. állományparancsa, 1953. június 12. (45. kötet).

²¹ ÁBTL 2.8.1. A belügyminiszternek a személyi állományra vonatkozó 23/1953. sz. parancsa, 1953. július 31.

²² Az alosztályvezetői beosztásához lásd a 8., 9. és a 10. lábjegyzetet. Ezentúl Rácz láttamozása többek között az alábbi iratokon olvasható: ÁBTL 3.1.5. O-11543. 225. Jelentés Barzó Líviusz volt hadbíró ezredesről, 1953. október 26.; ÁBTL 3.1.5. O-9938/1. 104. Jelentés papi vélemények a berlini értekezletről, 1954. február 5.; ÁBTL 3.1.5. O-12547/4. 170. Összefoglaló-jelentés Badalik Bertalan veszprémi püspökről, 1954. április 22.; ÁBTL 3.1.5. O-9047. 281. Jelentés Berezky Albert ref. [református] püspökről, 1954. október 7.

²³ ÁBTL 2.8.1. A belügyminiszter helyettesének a személyi állományra vonatkozó 195/3/1953. sz. parancsa, 1953. november 7.

²⁴ ÁBTL 2.1. IV/44-2. 231. Lezárási javaslat személyi dossziéira, 1953. szeptember 14.; ÁBTL 2.1. IV/15. 152. Javaslat személyi dosszié lezárására, 1953. szeptember 21.; uo. 154. Lezárási lap, 1954. január 11.

²⁵ ÁBTL 2.8.1. 4630. 23. Szolgálati adatlap, 1957. február 24.

²⁶ ÁBTL 3.1.5. O-9938/1. 187/1. Jelentés Burka János volt ferences tartományfőnökről, 1954. október 8.

²⁷ ÁBTL 2.8.1. 4630. 23. Szolgálati adatlap, 1957. február 24.

²⁸ Uo. 24. Szolgálati adatlap, 1957. február 24.

²⁹ Uo. 12. Minősítési lap, 1959. február 27.

- ³⁰ Uo. 24. Szolgálati adatlap, 1957. február 24.
- ³¹ Az alosztály a horthysta erőszakszervezetek tagjai tevékenységének felderítésével foglalkozott. Takács, 2013: 138.
- ³² ÁBTL 2.8.1. 4630. 11. Minősítési lap, 1959. február 27.
- ³³ Uo. 6–7. Javaslat Rác Imre r. szds. [rendőr százados] elvtárs fegyelmi ügyében, 1961. december 19.
- ³⁴ Uo. 2. Tartalékos tiszti adatlap, 1965. augusztus 31.
- ³⁵ ÁBTL 2.8.2.1. 1072. Földes György. 7/3-7/2. Önéletrajz, 1960. szeptember 24.
- ³⁶ A hivatalos elnevezése Fuchs Emil műszerész üzem volt. ÁBTL, archontológia (Földes György), https://www.abtl.hu/archontologia/f?p=108:5:2263046608935986::NO::P5_PRS_ID:1036801 (letöltés dátuma: 2015. január 24.).
- ³⁷ Magyar Ifjúság Népi Szövetsége: a pártok ifjúsági szervezeteinek felszámolását követően a Magyar Ifjúság Országos Tanácsa utódként 1948. március 22-én létrejött, kommunista vezetésű irányító szervezet.
- ³⁸ ÁBTL 2.8.2.1. 1072. Földes György. 7/3. Önéletrajz, 1960. szeptember 24.
- ³⁹ Uo. 7/3. Önéletrajz, 1960. szeptember 24.
- ⁴⁰ A Szakszervezeti Ifjúmunkás- és Tanoncmozgalom a Szakszervezeti Tanács ifjúsági titkársága által 1945 februárjában létrehozott, fiatalokkal foglalkozó érdekvédelmi szervezet.
- ⁴¹ ÁBTL 2.8.2.1. 1072. Földes György. 7/2. Önéletrajz, 1960. szeptember 24.
- ⁴² ÁBTL 1.2. 13/1948. sz. napi parancs, 1948. szeptember 22. Az 1971-ben készített szolgálati adatlapján tévesen szerepel rendőri szolgálata kezdetének az 1948. januári dátum. ÁBTL 2.8.2.1. 1072. Földes György. 11/5. Szolgálati adatlap, 1971. május 6.
- ⁴³ Uo. 11/5. Szolgálati adatlap, 1971. május 6.
- ⁴⁴ Uo. 7/3. Önéletrajz, 1960. szeptember 24.
- ⁴⁵ ÁBTL 3.1.5. O-13405/1. 294.
- ⁴⁶ ÁBTL 2.1. IV/44-2. 231. Lezárási javaslat, 1953. szeptember 14. Egy másik, 1953. szeptember 21-ére datált jelentés alján, az előző irathoz hasonlóan, szintén alosztályvezetői titulus olvasható Földes neve alatt, de az aláírás itt is Rác Imrétől származik. ÁBTL 2.1. IV/15. 152. Javaslat személyi dosszié lezárására, 1953. szeptember 21.
- ⁴⁷ ÁBTL 2.8.1. 97-05769/53. A BM Személyzeti Főosztály vezetőjének 230/1953. sz. parancsa, 1954. november 14.
- ⁴⁸ ÁBTL 2.8.1. 82-11412/1954. A belügyminiszter I. helyettesének 1361/1954. sz. parancsa, 1954. november 27.
- ⁴⁹ ÁBTL 3.1.5. O-16132. 36. Javaslat objektum dosszié nyitására, 1954. április 20.; ÁBTL 3.2.1. Bt-1091/1. 125. Jelentés Polgár Vilmosról, 1954. október 13.
- ⁵⁰ ÁBTL 2.8.1. 82-11412/1954. A belügyminiszter I. helyettesének 1361/1954. sz. parancsa, 1954. november 27. A parancsból nem derül ki, hogy a IV/6. alosztály vezetője.
- ⁵¹ Bár a kinevezések 1954. november 1-jével léptek hatályba, de a dossziékból úgy tűnik, hogy a szervezeti átalakítás már korábban megtörtént. ÁBTL 3.1.5. O-11959/4. 89. Jelentés Androsits István és társai által vezetett szervezkedés illegális csoportvezetőinek értekezletéről, 1954. október 19.; ÁBTL 3.1.5. O-9938/1. 188. Jelentés Burka János Kelemen volt ferences tartomány főnökről, 1954. október 25.; ÁBTL 3.1.5. O-13405/2. 77. A klerikális reakció ellen harcoló alosztály évi munkájáról, 1954. december 10.; ÁBTL 3.1.5. O-11538. Jelentés, 1955. március 23.
- ⁵² ÁBTL 3.1.5. O-9391/1. Jelentés Csiky Gábor unit. [unitárius] püspök erdélyi útjáról, 1954. november 24., ÁBTL 3.1.5. O-9150/2. 184. Jelentés Bereczky Albert ref. püspök beszédéről, 1954. december 4., ÁBTL 3.1.5. O-9041. 153. Záró-lap, 1955. október 9.; ÁBTL 3.1.5. O-8980. 44. Javaslat Papp Kálmán személyi dossziéjának lezárására, 1956. augusztus 31.; ÁBTL 2.1. IV/44-1. 173. Javaslat Stöckler Lajos személyi dossziéjának lezárására, 1956. szeptember 1.
- ⁵³ ÁBTL 3.1.5. O-13405/2. 77–123. A klerikális reakció ellen harcoló alosztály évi beszámolója, 1954. december 10.
- ⁵⁴ Uo. 123. A klerikális reakció ellen harcoló alosztály évi beszámolója, 1954. december 10. A beszámoló részletesebb elemzése meghaladja e tanulmány kereteit.
- ⁵⁵ ÁBTL D. Gy. MNL OL XIX-B-1-au 33–437/56. 26. d. 1. cs.
- ⁵⁶ Cserényi-Zsitnyányi, 2013: 74–75.
- ⁵⁷ E két szervezeti egységről a javaslat bővebb információt nem ad. A 20-as objektum jelentőségét azonban mutatja az, hogy a Főosztály státuszainak keretein felül 21 főt kívántak itt foglalkoztatni, míg a IV/3. osztályon összesen 25 fő dolgozott volna. ÁBTL D. Gy. MNL OL XIX-B-1-au 33–437/1/1956. 26. d. 1. cs.
- ⁵⁸ ÁBTL 3.1.5. O-9938/1. 271. Javaslat, 1956. október 10.; ÁBTL 3.1.5. O-9398. 396.
- ⁵⁹ ÁBTL 1.5. 2-10/91/1956. A belügyminiszter 91/1956. sz. parancsa, 1956. október 3.
- ⁶⁰ ÁBTL 3.1.5. O-9938/1. 271. Javaslat, 1956. október 10.
- ⁶¹ ÁBTL 3.1.5. O-9396. 230. Javaslat Varjú János görög-keleti lelkész személyi dossziéjának lezárására, 1956. október 3. Azonban Kovács, személyi anyaga szerint, ekkor a Szovjetunióban tartózkodott egyéves belügyi

szakiskolai tanfolyamon, így az iratokat helyettese Berényi István látta el kézjeggyével. ÁBTL 2.8.1. 61. Kovács Jenő; ÁBTL 3.1.5. O-9396. 230. Javaslat Varjú János görög-keleti lelkész személyi dossziéjának lezárására, 1956. október 3.

⁶² ÁBTL 2.8.2.1. 1072. Földes György. 7/2. Önéletrajz, 1960. szeptember 24.

⁶³ Gyarmati–Palasik, 2013: 209.

⁶⁴ ÁBTL 2.8.1. 01239/1957. A belügyminiszter-helyettes 0123/1957. sz. parancsa, 1957. május 31. A BM II/5. Osztály újjászervezéséhez részletesen lásd Takács, 2013: 123–152.

⁶⁵ Papp, 2013: 221.

⁶⁶ ÁBTL 3.1.9. V-150000/15. 26. Javaslat Losonczy Géza ügyében, 1957. október 2.; uo. 32. Jelentés, 1957. október 8.

⁶⁷ ÁBTL 2.8.2.1. 1072. Földes György. 13/2. Minősítési lap, 1960. március 22. Földes 1957. november 9-én már csak mint főhadnagy írja alá a jelentését. ÁBTL 3.1.9. V-150000/15. 36. Jelentés, 1957. november 9. Századosi rangját csak 1960-ban kapta vissza.

⁶⁸ Gyarmati–Palasik, 2013: 210. Földes 1962 és 1966 között Olaszországba került külszolgalatra, ahol a római magyar nagykövetség állambiztonsági (hírszerző) egységét irányította. Földes 1962 és 1989 közötti állambiztonsági karrierjének állomásait részletesebben lásd https://www.abtl.hu/archontologia/f?p=108:5:2263046608935986::NO::P5_PRS_ID:1036801 (utolsó letöltés: 2015. január 24.).

⁶⁹ Cserényi-Zsitnyányi, 2013: 74.

⁷⁰ ÁBTL 2.8.1. 868. 22. Csere Lajos oroszlan yi lakós (sic!) környezet tanulmánya, 1950. január 23.

⁷¹ Uo. 5. Javaslat, 1955. július 13.

⁷² Uo. 22. Csere Lajos oroszlan yi lakós környezet tanulmánya, 1950. január 23.

⁷³ Uo. 25. Önéletrajz, 1957. május 6.

⁷⁴ Uo.

⁷⁵ Uo. 17. Szolgálati adatlap, 1957. május 24.

⁷⁶ ÁBTL 3.1.9. V-73196/1. 272. Szolgálati jegy, 1951. augusztus 21.; uo. 286. Szolgálati jegy, 1951. augusztus 31.

⁷⁷ Boreczky, 1999: 104.

⁷⁸ ÁBTL 2.8.1. 868. 12. Javaslat, 1954. június 28.

⁷⁹ ÁBTL 2.8.1. A belügyminiszter helyettesének 189/1954. számú parancsa, d. n.

⁸⁰ Az áthelyezéséről szóló parancs hiányában csak a BM IV. állományából való törlési parancsra hivatkozom. ÁBTL 2.8.1. 98-2357-258/54. A belügyminiszter helyettesének 667/1954. sz. parancsa, 1954. július 15.

⁸¹ ÁBTL 2.8.1. 868. 12. Javaslat, 1954. június 28.; uo. 6. Javaslat, 1955. július 13.; uo. 7. Javaslat, 1954. november 19.

⁸² ÁBTL 2.8.1. A belügyminiszter-helyettesének 1363/1954. sz. parancsa, 1954. november 30.

⁸³ ÁBTL 2.8.1. 868. 5. Javaslat, 1955. július 13.

⁸⁴ Gyarmati–Palasik, 2013: 171. Csere kinevezése valamikor 1955. július 13-a és november 26-a között történt meg. ÁBTL 2.8.1. 868. 5. Javaslat, 1955. július 13.; ÁBTL 2.8.1. 868. 4. Javaslat, 1955. november 26.

⁸⁵ ÁBTL 1.5. 2-10/91/1956. A belügyminiszter 91/1956. sz. parancsa, 1956. október 3.

⁸⁶ ÁBTL 2.8.1. 868. 25. Önéletrajz, 1957. május 6.

⁸⁷ Takács, 2013: 135.

⁸⁸ ÁBTL 2.8.1. 868. 18. Szolgálati adatlap, 1957. május 24.

⁸⁹ Gyarmati–Palasik, 2013: 172.

⁹⁰ ÁBTL 2.8.1. 868. 2. Tartalékos tiszti adatlap, 1965. augusztus 30.

⁹¹ http://www.ombkenet.hu/bkl/koolaj/2002/bklkoolaj2002_ksz_19.pdf (utolsó letöltés: 2015. január 25.).

⁹² ÁBTL 2.8.1. 82-2578/55. A belügyminiszter helyettesének 498/1955. sz. parancsa, 1955. március 25.

⁹³ ÁBTL 3.1.5 O-9041. 153. Záró-lap, 1955. október 9.

⁹⁴ Ma Pestszenterzsébet.

⁹⁵ ÁBTL 2.8.1. 61. Kovács Jenő. 26. Önéletrajz, é. n.

⁹⁶ Uo.

⁹⁷ Uo. 61. Kovács Jenő. 1. Javaslat, 1972. január 28.

⁹⁸ ÁBTL 3.1.5. O-11298. 34. Jelentés, 1950. december 8. Az alosztály feladata az angol követség és más angol érdekeltségű intézmények, vállalatok stb. működésének figyelemmel kísérése volt. Boreczky, 1999: 95.

⁹⁹ ÁBTL 2.8.1. A belügyminiszter 31/1953. sz. parancsa, 1953. július 31.

¹⁰⁰ ÁBTL 2.8.1. 80-1047/1954. A Belügyminisztérium Személyzeti Főosztály vezetőjének 2516/1954. sz. parancsa, 1954. augusztus 31.

¹⁰¹ ÁBTL 2.8.1. A belügyminiszter helyettesének 498/1955. sz. parancsa, 1955. március 25.

¹⁰² ÁBTL 3.1.5 O-9041. 154. Turóczy Zoltán volt ev. [evangélikus] püspök személyi dossziéjának megküldése, 1955. október 24.

- ¹⁰³ ÁBTL 2.8.1. A belügyminiszter helyettesének 1690/1955. sz. parancsa, 1955. november 9.
- ¹⁰⁴ ÁBTL 2.8.1. 61. 26. Önéletrajz, é. n.
- ¹⁰⁵ ÁBTL 2.1. IV/44-1. 173. Javaslat, 1956. szeptember 1.; ÁBTL 3.1.5. O-9152. 29. Javaslat Györi elemér ref. püspök személyi dossziéjának lezárására, 1956. szeptember 11.
- ¹⁰⁶ ÁBTL 3.1.5. O-9398. 395. Javaslat „Sátánok” fedőnevű csoport dosszié lezárására, 1956. október 4.; ÁBTL 3.1.5. O-9390/3. 178. Javaslat „Rózsások” fedőnevű csoport dosszié lezárására, 1956. október 4.
- ¹⁰⁷ ÁBTL 2.8.1. Pest megyei személyi gyűjtő 61. 13. Minősítési lap, 1958. július 18.
- ¹⁰⁸ Uo. 26. Önéletrajz, é. n.
- ¹⁰⁹ Uo. 25. Önéletrajz kiegészítés, 1962. augusztus 16.
- ¹¹⁰ Uo. 13. Minősítési lap, 1967. május 2.
- ¹¹¹ Uo. 20. Szolgálati adatlap, 1962. július 23.
- ¹¹² ÁBTL 2.8.2.1. 1025. 56. Önéletrajz, 1957. január 8.
- ¹¹³ Uo. Önéletrajz, 1957. január 8.; uo. 51. Szolgálati adatlap, 1968. november 27.
- ¹¹⁴ Uo. Önéletrajz, 1957. január 8.
- ¹¹⁵ ÁBTL 2.8.1. Az ÁVH vezetőjének 1/1953. sz. állományparancsa, 1953. január 3. III. (43. kötet). Sajnos az alosztály feladatköréről nem találtam adatot.
- ¹¹⁶ ÁBTL 2.8.1. Az ÁVH vezetőjének 7/1953. sz. állományparancsa, 1953. június 5. (44. kötet).
- ¹¹⁷ ÁBTL 1.4. 10-1011/1953. Az Államvédelmi Hatóság vezetőjének 042/1953. sz. parancsa, 1953. július 6. (5. kötet). Azonban sem ebből, sem az előző parancsból nem derül ki, hogy melyik alosztályon teljesített szolgálatot.
- ¹¹⁸ ÁBTL 3.1.5. O-9150/2. 184. Jelentés, 1954. december 4.
- ¹¹⁹ ÁBTL 3.1.5. O-9152. 29. Javaslat Györi Elemér ref. személyi dossziéjának lezárására, 1956. szeptember 11.
- ¹²⁰ Bár a dokumentum fejlécén még az alosztály régi jelzése olvasható, az időpont miatt ekkor Berényi már a BM IV/3-b alosztály vezetőhelyettese volt. ÁBTL 3.1.5. O-9396. Javaslat Varjú János görög-keleti lelkész személyi dossziéjának lezárására, 1956. október 3.
- ¹²¹ ÁBTL 2.8.2.1. 1025. 35. Minősítési lap, 1958. február 27.
- ¹²² ÁBTL 2.8.1. A belügyminiszter I. helyettesének 0082/1956. sz. állomány parancsa, 1956. november 15.
- ¹²³ ÁBTL 3.1.2. M-29600. 66. Jelentés Papp László ref. dékánról, 1957. január 22.; ÁBTL 3.1.5. O-11516/1a. 426. Javaslat biztonsági őrizetbe helyezésre, 1957. február 21.; ÁBTL 3.1.2. M-37478. 12. Jelentés Dr. Schehr (sic!) Tiborról, 1957. március 1. (A történész, könyvtáros neve helyesen Scher Tibor.) ÁBTL 3.1.5. O-13405/2. 226–227. Jelentés, 1957. március 12.; ÁBTL 3.1.5. O-12302/5. 95. Jelentés Endrey Mihály esztergomi delegátusról, 1957. május 6. Néhány adathoz úgy tűnik, hogy 1957 márciusának elején pár napig a BM II/1–c jelölést alkalmazták az alosztály jelentéseinek a fejlécén. ÁBTL 3.1.5. O-13405/2. 224–225. Jelentés, 1957. március 7.; ÁBTL 3.1.5. O-12302/5. 46. Jelentés papi személyek letartóztatásával kapcsolatos hangulatról, 1957. március 8.
- ¹²⁴ A „Klerikális reakció elleni elhárítás alosztály” elnevezést kapta az alosztály. ÁBTL D. Gy MNL OL XIX-B-1-au 27–286/57. 1. cs. 26. d.
- ¹²⁵ Takács, 2013: 137. és 140.
- ¹²⁶ ÁBTL 2.8.2.1. 1025. 40. Személyi adatlap, 1981. október 22.
- ¹²⁷ Cseh, 1999: 79–80.
- ¹²⁸ ÁBTL 3.1.2. M-40918/1. 238. Jelentés a kisegyházak helyzetéről, 1962. szeptember 3.; ÁBTL 3.1.5. O-14963/2. 258. Jelentés, 1962. szeptember 14.; ÁBTL 3.1.2. M-32404/2. 151. Jelentés az 1962. szept. 6–7. esperesi értekezletről, 1962. szeptember 14.; ÁBTL 3.1.2. M-29600. 384. Jelentés Dr. Papp László ügyéről, 1962. szeptember 27.; ÁBTL 3.1.2. M-40918/1. 261. Jelentés adventistákról, 1962. december 13.
- ¹²⁹ ÁBTL 3.1.5. O-12302/3. 13. Jelentés Endrei (sic!) Mihályról, 1963. január 30.; ÁBTL 3.1.5. O-13599/1. 86. Jelentés a Deák téri ev. egyház ifjúságának létszámáról, összejöveteleiről, 1963. február 19.; ÁBTL 3.1.5. O-12817/12. 91. Tájékoztatás, 1963. március 25.; ÁBTL 3.1.5. O-13586/1. 107. Jelentés a magyar református egyház életéről az 1956-os ellenforradalom óta, 1963. július 5.; ÁBTL 3.1.5. O-13603. Javaslat „Külföldi protestáns szervezetek” elnevezéssel vonal dosszié nyitását, 1963. szeptember 16.
- ¹³⁰ ÁBTL 2.8.2.1. 1025. 51. Szolgálati adatlap, 1968. november 27.
- ¹³¹ Részletesen lásd az ÁBTL-nek a politikai tisztekről készített életrajzi adatbázisában (Berényi István): https://www.abtl.hu/archontologia/f?p=108:5:38467753156716::NO::P5_PRS_ID:972196 (utolsó letöltés: 2015. január 30.).
- ¹³² ÁBTL 2.8.2.1. 1025. 42. Személyi adatlap, 1981. október 22.
- ¹³³ Uo. 3. Értesítés, 1985. június 25.
- ¹³⁴ ÁBTL 3.1.5. O-11802/1–29. Az ügyről lásd Wirthné, 2011: 223–234.
- ¹³⁵ ÁBTL 4.1. A-3794. Berényi jegyzetét nemrég három történész feldolgozta és megjelentette: Kiss–Soós–Tabajdi, 2012.

- ¹³⁶ Eredetileg Zsiga Ferencnek hívták, 1965-ben engedélyezték számára a névváltoztatást. ÁBTL 2.8.2.1. 553. 53. Szolgálati adatlap, 1971. január 7.
- ¹³⁷ Uo. 553. 64. Önéletrajz, é. n.
- ¹³⁸ Uo. 43. Felvételi javaslat, 1952. április 10.
- ¹³⁹ Uo. 64. Önéletrajz, é. n.
- ¹⁴⁰ Az egyetem 1953-ban vette fel Marx Károly nevét.
- ¹⁴¹ ÁBTL 2.8.2.1. 553. 47. Személyi adatlap, 1982. február 22.
- ¹⁴² Uo. 53. Szolgálati adatlap, 1971. január 7.
- ¹⁴³ Uo. 57. Szolgálati adatlap, 1971. január 7. Az alosztály feladata a művészek, tudósok és egyéb kulturális területen tevékenykedő, ellenségesnek minősített személyek, csoportok felderítése és működésük ellehetetlenítése volt. Boreczky, 1999: 94.
- ¹⁴⁴ ÁBTL 2.8.1. A belügyminiszternek a személyi állományra vonatkozó 23/1953. sz. parancsa, 1953. július 31.
- ¹⁴⁵ ÁBTL 2.8.1. 82-11412/1954. A belügyminiszter I. helyettesének 1361/1954. sz. parancsa, 1954. november 27.
- ¹⁴⁶ ÁBTL 2.8.1. A belügyminiszter helyettesének a személyi állományra vonatkozó 509/1953. sz. parancsa, 1953. március 31.
- ¹⁴⁷ ÁBTL 2.8.2.1. 553. 40. Minősítési lap, 1958. április 19.
- ¹⁴⁸ Uo. 57. Szolgálati adatlap, 1971. január 7.
- ¹⁴⁹ ÁBTL 3.1.5. O-11516/1. 50-50/1. Jelentés a regnumi papok illegális összejöveteléről, 1955. március 2.; ÁBTL 3.1.5. O-12547/5. 82. Jelentés Badalik Bertalan veszprémi püspökről, 1956. január 28.; ÁBTL 3.1.5. O-9938/1. 254. Jelentés, 1956. április 10.
- ¹⁵⁰ ÁBTL 3.1.5. O-12547/5. 119. Javaslat Badalik Bertalan veszprémi püspök budapesti lakásának megszerzésére, 1956. április 17.
- ¹⁵¹ ÁBTL 3.1.5. O-9262. 33. Jelentés, 1956. szeptember 24.; ÁBTL 3.1.5. O-9322. 71. Javaslat Horváth Konstantin Gyula volt cisztercita házfőnök személyi dossziéjának lezárására, 1956. szeptember 29.
- ¹⁵² ÁBTL 3.1.5. O-9938/1. 271. Javaslat, 1956. október 10.
- ¹⁵³ Sajnos eddig nem sikerült azonosítani a XX-as objektumot.
- ¹⁵⁴ ÁBTL 2.8.2.1. 553. 64. Önéletrajz, é. n.
- ¹⁵⁵ Uo. 57. Szolgálati adatlap, 1971. január 7.
- ¹⁵⁶ Uo. 53. Szolgálati adatlap, 1971. január 7.
- ¹⁵⁷ Zsigmond Ferenc. https://www.abtl.hu/archontologia/f?p=108:5:2996963621900359::NO::P5_PRS_ID:2329 (utolsó letöltés: 2015. február 1.).
- ¹⁵⁸ ÁBTL 2.8.2.1. 553. 57. Szolgálati adatlap, 1971. január 7.
- ¹⁵⁹ Uo. 55. Szolgálati adatlap, 1971. január 7.
- ¹⁶⁰ Rezidentúra: állambiztonsági tisztokból vagy a hálózat tagjaiból álló, meghatározott állambiztonsági-operatív feladatok ellátására felkészített, konspirált szervezeti forma. Vezetője a rezidens. ÁBTL 4.1. A-3036. 165.
- ¹⁶¹ ÁBTL 2.8.2.1. 553. 34. Minősítési lap, 1958. április 19.
- ¹⁶² Uo. 15. Hozzájárulás kérése, 1987. január 14.
- ¹⁶³ Uo. 16. Munkaszerződés, 1988, h. n., n. n.
- ¹⁶⁴ Mirák Katalin korábban már megpróbálta felrajzolni a politikai rendőrség állományában szolgáló „ideális” tiszt képét. Mirák, 2010: 170–194.
- ¹⁶⁵ A Kádár-korszak egyházi elhárítását vezetők életpályájának bemutatásához lásd Tabajdi, 2010: 117–137.

Levéltári források

Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára (ÁBTL)

1.2.	Magyar Államrendőrség Államvédelmi Osztályának iratai (ÁVO)
1.4.	Államvédelmi Hatóság iratai (ÁVH)
1.5.	Egyesített Belügyminisztérium államvédelmi szerveinek iratai
2.1.	A volt Zárt irattár levéltári anyaga

	IV/15.	Dr. Gálos Henrik
	IV/44-1.	Zsidó Hitközség
	IV/44-2.	Zsidó Hitközség
	XI/5.	Parancsok, utasítások, szervezeti felépítés
2.8.1.	Állambiztonsági szervek nyílt állományú alkalmazottainak iratai	
	Pest megyei személyi gyűjtő	
	61	Kovács Jenő
	BM Központi személyi gyűjtő	
	868	Csere Lajos
	4630	Rácz Imre
2.8.2.1.	BM III/I. Csoportfőnökség titkos és szigorúan titkos állományú beosztottainak iratai	
	553	Zsigmond Ferenc
	1025	Berényi István
	1072	Földes György
3.1.2.	Munka dossziék	
	M-29600	„Tolnai Lajos”
	M-32404/2.	„Szamosi László”
	M-37478	„Xavér”
	M-40918/1.	„Szaniszló Pál”
3.1.5.	Operatív dossziék	
	O-8980	Papp Kálmán
	O-9041	Turóczy Zoltán
	O-9047	Bereczky Albert
	O-9150/1.	Ravasz László

O-9150/2.	Ravasz László
O-9152	Győri Elemér
O-9262	Toponáry József
O-9322	Horváth Konstantin
O-9390/3.	„Rózsások”
O-9391/1.	Dr. Csiki Gábor
O-9396	Varjú János
O-9398	„Sátánok”
O-9938/1.	Burka Kelemen
O-11298	Cantele Marco
O-11516/1.	Regnum
O-11516/1a.	Regnum
O-11538	Győr Római Katolikus Egyházmegye
O-11543	Görögkeleti egyház
O-11802/1–29.	„Fekete Hollók”
O-11959/4.	„Lombardisták”
O-12302/1.	Endrey Mihály
O-12302/3.	Endrey Mihály
O-12302/5.	Endrey Mihály
O-12547/4.	Badalik Bertalan
O-12547/5.	Badalik Bertalan
O-12817/12.	Dr. Hamvas Endre
O-13405/1.	Magyar Római Katolikus Püspöki Kar
O-13405/2.	Magyar Római Katolikus Püspöki Kar

	O-13581/3.	Kisberk Imre
	O-13586/1.	Református egyházi reakció területén lévő ellenséges személyek elhárítása
	O-13599/1.	Evangélikus egyházi reakció
	O-13603	Külföldi protestáns szervezetek leplezésével hazánk ellen folytatott ellenséges tevékenység felderítése
	O-14963/2.	„Canale”
	O-16132	„Szolidaritás” H.T.SZ.
	O-18635/1.	Váci püspökségen lévő reakció
3.1.9.	Vizsgálati dossziék	
	V-73196/1.	Végh Ferenc
	V-150000/15.	Nagy Imre és társai (Losonczy Géza)
3.2.1.	Bt-dossziék	
	Bt-1091/1.	Perry Ralph
3.2.4.	Kutató dossziék	
	K-1402/1.	Földes Papp Károly
4.1.	Állambiztonsági munkához készült háttéranyagok	
	A-3036	<i>Állambiztonsági értelmező kézikönyvtár.</i> Összeállította: Gergely Attila. Budapest, BM Könyvkiadó, 1980.
	A-3794	Berényi István: <i>A klerikális reakció ellenséges tevékenysége népi demokratikus rendünk ellen. Az operatív munka sajátosságai és feladataink ezen a területen.</i> Budapest, BM Központi Tiszti Iskola Rendőrtiszti Akadémia Politikai Nyomozó Tanszék, 1963.
D. Gy.	Dokumentációs Gyűjtemény	
	MNL OL XIX-B-1-au	BM M és Szervezési Csoportfőnökség Szervezési Osztály, 1950–1990

Internetes oktatási anyagok, cikkek

Az Országos Magyar Bányászati és Kohászati Egyesület tagnévsora 2002. december 31-én

http://www.ombkenet.hu/bkl/koolaj/2002/bklkoolaj2002_ksz_19.pdf (utolsó letöltés: 2015. január 25.)

Berényi István (Brachna István)

https://www.abtl.hu/archontologia/f?p=108:5:38467753156716::NO::P5_PR_S_ID:972196 (utolsó letöltés: 2015. január 30.)

Földes György

https://www.abtl.hu/archontologia/f?p=108:5:2263046608935986::NO::P5_PR_S_ID:1036801 (letöltés dátuma: 2015. január 24.)

Zsigmond Ferenc (Zsiga Ferenc)

https://www.abtl.hu/archontologia/f?p=108:5:2996963621900359::NO::P5_PR_S_ID:2329 (utolsó letöltés: 2015. február 1.)

Hivatkozott irodalom

Boreczky, 1999

Boreczky Beatrix: Az Államvédelmi Hatóság szervezete, 1950–1953. In *Trezor I. A Történeti Hivatal évkönyve, 1999*. Szerkesztette: Gyarmati György. Budapest, Történeti Hivatal.

Cseh, 1999

Cseh Gergő Bendegúz: A magyar állambiztonsági szervek intézménytörténeti vázlat, 1945–1990. In *Trezor I. A Történeti Hivatal évkönyve, 1999*. Szerkesztette: Gyarmati György. Budapest, Történeti Hivatal. 79–80.

Cserényi-Zsitnyányi, 2013

Cserényi-Zsitnyányi Ildikó: A Belügyminisztérium szervezeti változásai 1953–1956. In *Trójai faló a Belügyminisztériumban. Az ÁVH szervezete és vezérkara 1953–1956*. Budapest, ÁBTL – L'Harmattan Kiadó.

Gyarmati-Palasik, 2013

Gyarmati György – Palasik Mária: Az ÁVH intézménytörténetének társadalmi-politikai környezete 1953–1956. In *Trójai faló a Belügyminisztériumban. Az ÁVH szervezete és vezérkara 1953–1956*. Budapest, ÁBTL – L'Harmattan Kiadó.

Kiss–Soós–Tabajdi, 2012

Kiss Réka – Soós Viktor Attila – Tabajdi Gábor: *Hogyan üldözzünk egyházakat? Állambiztonsági tankönyv tartótiszteknek*. Budapest, L'Harmattan Kiadó.

Mirák, 2010

Mirák Katalin: Az „ideális tartótiszt”. In *Egyházüldözés, egyházüldözők a Kádár-korszakban*. Szerkesztette: Soós Viktor Attila, Szabó Csaba, Szigeti László. Budapest, Luther Kiadó – Szent István Társulat. 170–194.

Papp, 2013

Papp István: A BM II/8. (Vizsgálati) Osztály. In *A megtorlás szervezete. A politikai rendőrség újjászervezése és működése 1956–1962*. Szerkesztette: Cseh Gergő Bendegúz és Okváth Imre. Budapest, ÁBTL – L’Harmattan Kiadó.

Tabajdi, 2010

Tabajdi Gábor: Az egyházi elhárítás irányítói (1956–1990). In *Egyházüldözés, egyházüldözők a Kádár-korszakban*. Szerkesztette: Soós Viktor Attila, Szabó Csaba, Szigeti László. Budapest, Luther Kiadó – Szent István Társulat. 117–137.

Takács, 2013

Takács Tibor: A BM II/5. (Belsőreakció-elhárító) Osztály. In *A megtorlás szervezete. A politikai rendőrség újjászervezése és működése 1956–1962*. Szerkesztette: Cseh Gergő Bendegúz és Okváth Imre. Budapest, ÁBTL – L’Harmattan Kiadó.

Wirthné, 2011

Wirthné Diera Bernadett: „Fekete Hollók” a budapesti Szentimrevárosban. Hitoktatás vagy államellenes szervezkedés? In *Visszatekintés a 19–20. századra*. Főszerkesztő: Erdődy Gábor. Budapest, ELTE BTK Új- és Jelenkori Magyar Történeti Tanszék. 223–234.